

فصلنامه علمی (مقاله علمی-پژوهشی) جامعه‌شناسی سیاسی ایران، سال چهارم، شماره سوم (پیاپی ۱۵) پاییز ۱۴۰۰، صص ۷۳۴-۷۱۶

<https://dx.doi.org/10.30510/psi.2022.298687.2099>

بررسی رابطه ادراک فساد بر ادراک عدالت اجتماعی (مطالعه موردی شهروندان شهرستان ساری)

زهرا چمانی جوجاده^۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۴/۲۷

علی رحمانی فیروزجاه^۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۵/۲۵

منوچهر پهلوان^۳

چکیده

این مقاله در صدد بررسی ارتباط ادراک فساد بر عدالت اجتماعی در میان شهروندان ۳۰ ساله و بالاتر شهرستان ساری در استان مازندران است. در این تحقیق برای تبیین ارتباط فساد بر احساس عدالت اجتماعی از نظریه راولز، مارکس، وبر، پارتو و دورکیم بهره گرفته شد. داده‌های مورد نیاز با روش پیمایش و ابزار پرسش‌نامه از میان یک نمونه آماری ۴۰۰ نفری گردآوری شده‌اند. برای تحلیل داده از نرم افزار SPSS استفاده شد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که بین ابعاد متغیر ادراک فساد با متغیر ادراک عدالت اجتماعی، رابطه معنی‌داری وجود دارد. بررسی رابطه متغیرها گویای این است که بین متغیرها، همبستگی معکوس و منفی وجود دارد، بالاترین میزان تاثیر را بعد از ادراک فساد کل به ترتیب ادراک فساد بین‌المللی، ادراک فساد سیستمی، ادراک فساد کلان و ادراک فساد خرد بر ادراک عدالت اجتماعی دارند. در بین ابعاد ادراک فساد مخرب‌ترین ارتباط و تاثیر بر اساس ضریب همبستگی پیرسون و رگرسیون بر عدالت اجتماعی مربوط به بعد فساد سیستمی ادراک فساد می‌باشد. پاسخ‌دهندگان فساد سیستمی را یکی از مهم‌ترین مسائل و مشکلات جامعه به شمار آورده‌اند. نتایج حاصل از پژوهش نظریات مطرح شده در چارچوب نظری را تیبید می‌کند و در راستای تحقیقات پیش از خود است.

واژگان کلیدی: ادراک فساد، عدالت اجتماعی، فساد خرد، فساد کلان

^۱ دانشجوی دکتری تخصصی جامعه‌شناسی، واحد بابل، دانشگاه آزاد اسلامی، بابل، ایران zahra69@gmail.com

^۲ دانشیار گروه جامعه‌شناسی، واحد بابل، دانشگاه آزاد اسلامی، بابل، ایران (نویسنده مسئول) arf1348@gmail.com

^۳ استادیار گروه جامعه‌شناسی، واحد بابل، دانشگاه آزاد اسلامی، بابل، ایران Mpahlavan1967@gmail.com

فساد در بسیاری از کشورها وجود دارد و گسترش آن در سطح جهانی مانع بزرگی بر سر راه توسعه جوامع و متغیرهای مرتبط با آن همچون دموکراسی، تولید ناخالص داخلی، عدالت، سطح سواد و بهداشت است؛ اما پیامدهای آن در کشورهای در حال توسعه، که ساختارهایی سست و آسیب‌پذیر دارند، از شدت بسیار بیشتری برخوردار است.

مطالعات تجربی گوناگونی نیز عوارض جانبی فساد را بر سرمایه‌گذاری، رشد اقتصادی، نابرابری، فقر، و همچنین تخصیص هزینه‌های عمومی آموزش و پرورش و بهداشت بررسی کرده‌اند (ریوکین و سرا، ۲۰۱۲). پیامدهای جدی این پدیده نظیر انحطاط اخلاقی، بی‌اعتمادی به حکومت، ناکارآمدی دولت و هزینه‌های اقتصادی، این پدیده را یکی از اسفناک‌ترین معضلات رایج جوامع بشری نشان می‌دهد (توکلی، ۱۳۹۵). در واقع، فساد از این جهت برای کشورها نامطلوب است که نابرابری درآمدی را افزایش می‌دهد و سرمایه اجتماعی و انسانی را در جامعه تضعیف می‌کند و زمینه‌های بی‌عدالتی را در کشور به وجود می‌آورد (چن و همکاران، ۲۰۰۸).

بنابر اهمیت مقوله احساس و ادراک عدالت اجتماعی در این تحقیق به دنبال تبیین این مهم از طریق مفهوم ادراک فساد می‌باشیم.

استان مازندران با مرکزیت شهرستان ساری یکی از مهاجرپذیرترین و پرجمعیت‌ترین مناطق ایران از لحاظ تراکم جمعیت می‌باشد. متأسفانه در دهه‌های اخیر شاهد مصادیق گوناگون فساد از جمله تغییر کاربری اراضی، عدم صداقت در معامله، جعل سند، لابی‌گری، پرداخت رشوه، زمین‌خواری و ... بوده‌است. در حوزه عدالت اجتماعی متأسفانه در تحقیقات داخلی بررسی ارتباط متغیرهای ساختاری به ویژه فساد با عدالت اجتماعی، با یک فقر نظری مواجه است، که این پژوهش سعی در برطرف نمودن این خلا تحقیقاتی دارد.

اهمیت موضوع

اگر مفهوم عدالت را در سطح جامعه تعریف کنیم به مفهوم عدالت اجتماعی می‌رسیم که به معنی دادن جایگاه شایسته به هرکس و دادن حق به افرادی ذی‌حق است. به طور کلی مفهوم عدالت اجتماعی این است که نظام اجتماعی باید به گونه‌ای باشد که اولاً هرکس به تناسب شایستگی خود از خیرات اجتماعی برخوردار شود و ثانیاً فرصت‌های اجتماعی به تناسب لیاقت و توانمندی‌های افراد و بدون لحاظ روابط قومی، قبیله‌ای و نژادی و ... به آنان تعلق گیرد و ثالثاً قوانین اجتماعی، بدون تبعیض برای همگان اعمال شود (گلستانی، ۱۳۸۵).

ادراک عدالت در نزد افراد می‌تواند سطوح متفاوتی را شامل گردد. میزان درکی که افراد از عدالت اجتماعی دارند ممکن است بر روی بسیاری از مسائل زندگی اجتماعی آنان تأثیرگذار باشد. از همین روی، سنجش پنداشت وجود عدالت اجتماعی از دو جنبه نظری و کاربردی حائز اهمیت است. اهمیت این تحقیق را می‌توان نظری و بنیادی خواند، چون موجب بسط شناخت منظم رشته جامعه‌شناسی و روانشناسی اجتماعی از مفهوم عدالت اجتماعی می‌شود. اهمیت دیگر این تحقیق، عملی و کاربردی بودن آن است که می‌توان از نتایج آن در عمل (یعنی سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی) برای حل مسائل اجتماعی سود جست.

ادبیات و پیشینه

اسمیت (۲۰۲۰) در پژوهش خود با عنوان «هنجارهای عدالت اجتماعی و درک مشروعیت طبقه‌بندی نظام اجتماعی در کشور جمهوری چک» را مورد بررسی قرار داد. برخلاف این واقعیت که ارزش‌های شایسته‌سالاری در غالب ایدئولوژی‌های

جمهوری چک در طی فرآیند دگرگونی باقی مانده است. این ارزش‌ها در ارزیابی‌های پرورشی مشروعیت سیستم نقش بسیار اندکی ایفا می‌کنند. مانند آگاهی از درجه سیستم و نابرابری گسترده. مقاله حاضر در مورد انحراف مشاهدات بحث می‌کند که عامل کلیدی است. که رابطه میان هنجارهای عدالت توزیعی و باورهای مشروعیت اجتماعی را به طور نادرستی میانجی-گری می‌کند، و در نهایت در کاهش مشروعیت نظام طبقه‌بندی اجتماعی نقش مهمی ایفا می‌کند. بررسی اصلی با استفاده از محل برابری ساختاری بر پایه اطلاعات اخذ شده از نظرسنجی دولتی سال ۲۰۰۶ انجام می‌گیرد. مدارک و شواهد حمایت مسیر دیدگاه تعلق و وابستگی فرایند دگرگونی اجتماعی را نشان می‌دهد. برطبق انحراف شایع که هسته میراث فرایند دگرگونی بازار است که ادامه آن شکل‌گیری مشروعیت نظام حتی در مقابل موفقیت نسبی اقتصادی نیمه دهه ۲۰۰۰ است. هیون و همکاران (۲۰۱۷) در پژوهش خود تحت عنوان «مشارکت دادن شهروندان در استفاده از اطلاعات سرگشاده در سطح شهر» مفهوم‌سازی مشارکت شهروندان را توسعه دادند و تأثیر استفاده از اطلاعات علنی در سطح شهری را بر اساس چهارده مصاحبه نیمه ساختاریافته با شهروندانی که در فعالیت اطلاعات علنی، در داخل شهر مونترال کانادا در ارتباط هستند بررسی کردند. آنها در پژوهش خود یک چارچوب تحقیقاتی را ایجاد کردند که ساختار چند بعدی مشارکت شهروندان را با استفاده اولیه از اطلاعات سرگشاده در شهرداری مرتبط می‌کند. نتیجه مطالعه آنها نشان داد که مشارکت شهروندان، استفاده کلیدی اطلاعات سرگشاده از طریق چهار دسته مجزا از مشارکت است: ۱- فعالیت‌های دست اندرکاران، ۲- مسئولیت بیشتر، ۳- ارتباط بهتر، ۴- بهبود روابط شهروندان. در حالیکه تحقیقات دولتی اغلب پیاده‌سازی داده‌های سرگشاده را به عنوان یک پروژه از بالا به پایین در نظر می‌گیرند. مطالعه حاضر نشان داد که مشارکت شهروندان بر موفقیت ابتکار دسترسی به اطلاعات نقش مهمی ایفا می‌کند. همچنین به شهروندان اجازه می‌دهد تا اطلاعات مربوط به نیازهای خود و مسئولیت‌ها را بپذیرند و درک کنند که چگونه دسترسی به اطلاعات علنی و روشن می‌تواند در پروژه‌ها، آنها را کمک کند.

تاد و روف (۲۰۱۳) در تحقق خود به بررسی «عدالت اجتماعی و مشارکت مذهبی: تحقیق کیفی دیدگاه‌های مسیحی» در غرب ایالات متحده پرداخته‌اند. نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل نظری مبتنی بر ۱۵ مصاحبه عمیق، نشان‌دهنده درک چندگانه عدالت اجتماعی مانند رفع نیازهای اساسی، اصلاح ساختارها و سیستم‌های اجتماعی برای ایجاد توزیع مساوی از منابع، ارتقای حقوق بشر و عزت به‌عنوان مسئولیت‌های مذهبی است. شرکت‌کنندگان همچنین فرایند توسعه عدالت اجتماعی را در معرض بی‌عدالتی مریبان، آموزش دیگران و اهمیت یافتن جامعه عدالت اجتماعی تسهیل کردند. در حالیکه رهبری جامعه به منظور مشارکت در اجتماعات مهم است. سرخوردگی عمومی با اجتماعات در ارتباط با مشارکت عدالت اجتماعی پایین بیان شد؛ با این حال، مشارکت‌کنندگان این سرخوردگی را با امید به پتانسیل مثبت جماعت برای ترویج عدالت اجتماعی بهبود بخشیدند. همچنین این یافته‌ها نشان می‌دهد درک عدالت اجتماعی و روند پویای توسعه عدالت اجتماعی برای خودشناسایی مسیحیان موثر بوده است.

پژوهش سازمان شفافیت بین‌المللی (۲۰۱۳) در ۱۰۷ کشور جهان (۱۱۴ هزار نفر) نشان داد که بیش از نیمی از مردم معتقدند طی دو سال گذشته فساد در جهان گسترش یافته است و بیش از یک چهارم پرسش‌شوندگان بیان کرده‌اند که به مقامات دولتی رشوه پرداخت کرده‌اند. علاوه بر این ۵۱ کشور احزاب سیاسی را فاسدترین سازمان‌ها شناخته‌اند. ۳۶ کشور پلیس و ۲۰ کشور مقامات قضایی از جمله دادستان، بازپرس و قاضیان را فاسدترین افراد می‌شناختند.

سانگ و چنگ (۲۰۱۲)، بر اساس نظرسنجی‌ای از ۱۶۴۲ کارشناس، به این نتیجه رسیده‌اند که ارتباط مستقیمی بین فساد درک شده در بین شهرستان‌های چین و سطح توسعه‌ی اقتصادی آنها وجود دارد. در این تحقیق، بخش‌های ساخت و ساز،

کارکنان سازمانی و مدیریتی، پلیس، امور مالی و مالیات، و دادگاه‌ها به ترتیب بخش‌هایی شناخته شده‌اند که بیشتر در معرض فساد بودند.

دهقان و همکاران (۱۳۹۸) تحقیقی با عنوان «رابطه‌ی ادراک فساد و اعتماد اجتماعی در بین شهروندان (مطالعه موردی شهرهای آمل، ساری و چالوس استان مازندران)» انجام دادند. این مقاله در صدد بررسی ارتباط ادراک فساد با اعتماد اجتماعی در میان شهروندان بالای ۳۰ سال شهرهای آمل، ساری و چالوس استان مازندران است. در متغیر ادراک فساد از نظریه‌های هوجس، ترايسمن و هایدن هایمر و در متغیر سرمایه اجتماعی از رویکرد نظری نهاد محور و به طور اخص از نظریه‌های بوروشتاین و استول استفاده گردیده است. داده‌های مورد نیاز با استفاده از روش پیمایش و ابزار پرسش‌نامه از میان نمونه آماری ۴۰۰ نفری جمع‌آوری شده‌اند. تحلیل اطلاعات تحقیق از طریق دو نرم افزار اسپس پی اس اس و آموس انجام پذیرفت. یافته‌های توصیفی نشان داد که میزان سازه ادراک فساد و تمامی ابعادش (فساد خرد، فساد کلان، فساد سیستمی و فساد بین‌المللی) در سطح بالایی و میزان سازه اعتماد اجتماعی و تمامی ابعادش (بین فردی، تعمیم یافته، نهادی و محیطی) در سطح پایینی قرار دارند. یافته‌های تبیینی نشان داد که ادراک فساد و تمامی ابعادش، رابطه معکوس و قوی با اعتماد اجتماعی دارند که قوی‌ترین روابط به ترتیب مربوط به ابعاد ادراک فساد سیستمی، فساد کلان، فساد خرد و فساد بین‌المللی بوده است. نتایج حاکی است که هرچه میزان ادراک فساد در همه ابعادش افزایش و گسترش یابد، باعث افول و کاهش میزان اعتماد اجتماعی در ابعاد مختلف آن می‌گردد.

مشایخی (۱۳۹۷) تحقیقی با عنوان «بررسی و سنجش پنداشت از وجود عدالت اجتماعی و عوامل اجتماعی موثر بر آن (مطالعه در بین شهروندان بهبهانی)» انجام داده است. نوع تحقیق توصیفی-تحلیلی است. داده‌ها با استفاده از ابزار پرسشنامه محقق ساخته جمع‌آوری شده است. جامعه آماری پژوهش را تمامی شهروندان ۱۵ تا ۶۵ ساله‌ی شهرستان بهبهان تشکیل می‌دهند و واحد تحلیل فرد است. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران ۳۸۵ نفر برآورد شد که برای اطمینان بیشتر ۴۰۰ نفر به عنوان حجم نمونه نهایی انتخاب شدند. شیوه‌ی نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای بوده. نتایج این تحقیق نشان داده است که پنداشت از وجود عدالت اجتماعی در بین شهروندان در حد متوسط رو به پایینی قرار دارد. همچنین از بین متغیرهای انتخاب شده در این تحقیق، احساس برخورداری از فضای مناسب اخلاق عمومی، پایبندی دینی، امنیت اجتماعی، بهره‌مندی از خدمات شهری، احساس رضایت از زندگی، رابطه معنادار و مستقیم با پنداشت از وجود عدالت اجتماعی داشته‌اند. همچنین متغیرهای احساس بیگانگی اجتماعی، احساس محرومیت نسبی و پایگاه اجتماعی-اقتصادی، دارای رابطه معکوس با پنداشت از وجود عدالت اجتماعی بوده‌اند. البته مقبولیت اجتماعی با پنداشت از وجود عدالت اجتماعی رابطه معنادار نداشته است. نتایج تحلیل رگرسیون خطی و تحلیل مسیر نیز نشان داد که احساس رضایت از زندگی بیشترین درصد (با بتای ۰.۲۲۳) تغییرات متغیر پنداشت از وجود عدالت اجتماعی را در بین مجموعه‌ی متغیرهای مستقل تحقیق تبیین می‌کند.

حکیمی (۱۳۹۶) تحقیقی با عنوان «بررسی رابطه میان عدالت اجتماعی ادراک شده و مشارکت شهروندی در بین جوانان (مورد مطالعه شهر ارومیه)» انجام داده است. جامعه آماری تحقیق، جوانان واقع در دوره‌ی سنی ۲۰ الی ۳۵ ساله شهر ارومیه می‌باشد. نمونه آماری این تحقیق با استفاده از فرمول کوکران به تعداد ۳۸۳ برآورد گردید. روش تحقیق توصیفی-تحلیلی بوده و برای گردآوری اطلاعات میدانی از ابزار پرسشنامه استفاده شده است. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که بین عدالت اجتماعی ادراک شده و مشارکت شهروندی رابطه معناداری برقرار است. همچنین رابطه بین عدالت اجتماعی ادراک شده با ابعاد عینی و ذهنی مشارکت شهروندی معنادار بوده و نیز رابطه بین بعد برابری خواهی در عدالت اجتماعی با مشارکت شهروندی معنادار بود است. اما بین بعد تناسب در عدالت اجتماعی ادراک شده با مشارکت شهروندی رابطه

معنادار مشاهده نشد. به علاوه بین عدالت اجتماعی ادراک شده با متغیر تحصیلات رابطه معناداری وجود داشت. ولی بین این متغیر با متغیرهای جنسیت، نوع شغل، قومیت، منطقه سکونت و پایگاه اقتصادی اجتماعی افراد رابطه معناداری مشاهده نگردید. همچنین بین مشارکت شهروندی با نوع شغل و قومیت افراد رابطه معناداری وجود داشته اما با جنسیت، منطقه سکونت، و پایگاه اقتصادی اجتماعی افراد رابطه معناداری نداشته است.

مبانی نظری و چارچون نظری

تئوری عدالت جان راولز

اصل اول: هرکس قرار است حق برابری نسبت به گسترده‌ترین آزادی اساسی سازگار با آزادی مشابه دیگران را داشته باشد. اصل دوم: در جامعه، نابرابری طبیعی و اجتماعی وجود دارد. قرار است این نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی به گونه‌ای ساماندهی شوند که:

الف: به نحو معقول به نفع همگان باشد.

ب: برابری وابسته به مناصبی باشد که دسترسی همگان به آن‌ها امکان‌پذیر باشد.

باید توجه کرد که مفهوم عدالت اجتماعی جان راولز یعنی همین دو اصلی که شامل

۱: آزادی و برابری در فرصت هاست،

۲: توزیع عقلانی درآمدها و ثروت‌ها، می باشد (هزارجریبی، ۱۳۹۰).

اصل اول تئوری عدالت آزادی‌های برابر شهروندی را تضمین می‌کند. از دستگیری و بازداشت خودسرانه، که همه بر اساس حکومت قانون تعریف می‌شوند. بر پایه اصل اول عدالت، این آزادی‌ها باید برای همه افراد جامعه برابر باشد. آزادی‌های اساسی شامل آزادی اندیشه و فکر، آزادی وجدان، آزادی مدنی و آزادی‌های اساسی مثل آزادی مشارکت سیاسی، آزادی فردی همراه با حق داشتن مالکیت (شخصی)، دسترسی همگان به مناصب دولتی و عمومی را تضمین می‌کند. اولین محور و رکن عدالت اجتماعی حضور واقعی و حقیقی این آزادی‌ها برابر همه آحاد جامعه است (راولز، ۱۳۸۹). همچنین دسترسی همگان به مناصب دولتی و عمومی را تضمین می‌کند. آزادی‌های اساسی شامل آزادی سیاسی (حق رای دادن و حق نامزدی برای احراز مناصب دولتی و عمومی) همراه با آزادی اندیشه و فکر، آزادی وجدان، آزادی بیان، آزادی اجتماعات، آزادی تشکیل احزاب و انجمن‌ها است.

اصل دوم تئوری عدالت بر محور توزیع درآمد و ثروت و طراحی سازمان‌ها کاربرد دارد. اصل دوم در توزیع مناسب و مسئولیت‌ها تفاوت‌ها و کارایی‌ها را در نظر می‌گیرد. ضرورتی ندارد که توزیع درآمدها و ثروت حتماً مساوی باشد در واقع اصل اول آزادی‌های واقعی و حقیقی (سیاسی، فردی و اجتماعی) برابر را برای همه تضمین می‌کند. در صورتی که مطابق اصل دوم امکانات و منابع جامعه با توجه با تفاوت‌ها و نابرابری‌های (محیطی، طبیعی، اقتصادی و اجتماعی) طوری توزیع و تقسیم می‌شود که حاصل و نتیجه آن بسود همگان باشد.

جان راولز عقیده دارد که فروگذاری نهادهای آزادی برابر برای همه (به مقتضای اصل اول) را نمی‌توان با توزیع ثروت و درآمد (به مقتضای اصل دوم) جبران کرد. البته اجرای دو اصل اساسی عدالت اجتماعی در کنار هم معنی دارند. اگر چه اصل اول در مقایسه با اصل دوم ارزش ذاتی دارد.

کارل مارکس

مارکس به بررسی عوامل بیرونی پدیده‌های اجتماعی می‌پردازد. مارکس معتقد است که زیربنای جامعه را اقتصاد تشکیل می‌دهد و سایر ابعاد اجتماعی از قبیل خانواده، سیاست، اخلاق، فرهنگ و جرم و بناست و معلول عوامل اقتصادی شمرده می‌شود بنابراین پدیده بزهکاری را ناشی از فقر می‌داند و معتقد است تقسیم ناعادلانه ثروت و نابرابری اجتماعی موجب

اعمال مجرمانه می‌شود از این رو بیشتر بزهکاران را مردم فقیر و کم درآمد جامعه می‌داند گروهی از جرم‌شناسان که عهده‌تا به مکتب کمونیستی تمایل دارند نیز همین اعتقاد را دارند (توسلی، ۱۳۸۰).

مارکس معتقد است که جنایت، فحشا، فساد، رفتار خلاف اخلاق در درجه نخست ناشی از فقر است که زائیده سیستم سرمایه‌داری است. بدین‌سان که عده معدودی با در اختیار گرفتن وسایل تولید، ثروت‌ها را به طور نام‌ساوی قسمت می‌کنند و تناقضات را پدید می‌آورند. مارکس در شیوه‌های پیشنهادی خویش توصیه می‌کند که باید کوشش خود را در راه بهبود وضع توزیع درآمدها بکاربریم و به نابرابری‌های اقتصادی فائق آییم نه تنها به خاطر این که این امر به خودی خود زیبنده نیست بلکه به خاطر این که نابرابری‌ها زاینده فساد، تباهی و انواع کجروی‌هاست (شیخاوندی، ۱۳۸۶).

ماکس وبر

آرای وبر درباره نابرابری‌های اجتماعی گسترش نظریه مارکس در این زمینه است. اگرچه رویکرد وبر در مورد قشر بندی اجتماعی گسترش بر پایه تحلیل مارکس بنا شده، اما تفاوت‌هایی در میان این دو نظریه وجود دارد. به طور کلی، ویژگی بارز تحلیل وبر از ساختار طبقاتی، کثرت‌گرا بودن آن است. وبر برای نخستین بار در تاریخ جامعه‌شناسی نگرشی چند بعدی به نابرابری‌های اجتماعی را مطرح کرده است. از نظر وبر، نابرابری اجتماعی در رابطه اجتماعی بازتاب می‌یابد. نابرابری به زبان وبری را باید نوعی از محتوای رابطه اجتماعی تعریف کرد که تماماً عبارت از این احتمال است که افراد به طریقی قابل تعیین و معنادار بر مبنای درک تطبیقی منزلت‌های درون‌فهمی شده به صورتی تفاوت‌گذار و تبعیضی رفتار خواهند کرد. او منزلت‌ها را بر سه عامل قدرت، ثروت و حیثیت می‌داند: پس این درک تطبیقی و درون‌فهمی شده به نوبه خود مربوط است به کارکرد درجات معین قدرت، ثروت و حیثیت در تنظیم رابطه اجتماعی.

ویلفردو پارتو

ویلفردو پارتو، نابرابری را به مثابه راهی برای تعادل اجتماعی می‌داند. دیدگاه جامعه‌شناختی پارتو درباره نابرابری‌های اجتماعی را بیش از هر چیز از نظریه او درباره گردش نخبگانی که نظیر دیگر جنبه‌های جامعه‌شناختی پارتو متأثر از مفهوم ناهمگنی است، می‌توان دریافت. این نظریه به طور ساده متکی به تقسیم مردم در دو سطح تجرید و ارزشی متداخل بر حسب وجود نابرابری در قدرت یا ناهمگنی در ظرفیت کنشی افراد به اعتبار نحوه توزیع ته‌نشست‌های دسته اول و دوم یعنی گزینه تلفیق و ابقای گروه است. در سطح اول مردم به دو گروه نخبگان و غیرنخبگان تقسیم می‌شوند و در سطح دوم گروه نخبگان خود به دسته حاکم و غیرحاکم تقسیم می‌شوند و بالاخره نخبگان حاکم بر حسب مراتب شجاعت به طبقات نمادین شیر و روباه تقسیم می‌شوند.

داوری نهایی پارتو درباره نابرابری‌های اجتماعی این است که او می‌گوید ((ویژگی هر جامعه‌ای تحت تاثیر طبیعت برگزیدگان، به ویژه برگزیدگان حاکم آن جامعه است... اموال در این جهان به نحوی نابرابر و منزلت، قدرت یا افتخارهای وابسته به رقابت سیاسی، از آن هم نابرابر توزیع شده‌اند. امکان این توزیع نابرابر اموال هادی و منزلت‌های اخلاقی از آنجاست که در واقع تعداد کمی از افراد، با توسل به دو نوع وسیله، یعنی زور و مکر بر تعداد عظیم حکومت می‌کنند)).

رویکرد پارتویی به نابرابری‌های اجتماعی اگر چه با رویکرد مارکس و وبر تفاوت‌های اصولی و ساختاری دارد و حسب ظاهر بر اساس این دستگاه‌ها قابل تفسیر نیست ولی بر پایه توزیع نابرابر قدرت است. پارتو تا حدودی این نابرابری را وسیله حفظ تعادل و ثبات اجتماعی می‌داند.

دورکیم

دورکیم جامعه‌شناس فرانسوی معتقد است که هر عملی که درخور مجازات باشد، جرم است به بیان دیگر، هر فعل یا ترک فعلی که نظم، صلح و آرامش اجتماعی را مختل سازد و قانون نیز برای آن مجازاتی تعیین کرده باشد «جرم» محسوب می‌شود. به نظر دورکیم «ما کاری را بخاطر «جرم» بودن محکوم نمی‌کنیم بلکه از آنجای که آنرا محکوم می‌کنیم جرم تلقی می‌شود» (ستوده، ۱۳۸۲).

دورکیم علل بروز جرایم را در محیط اجتماعی، مورد مطالعه قرار داده و معتقد است که جرم یک پدیده عادی اجتماعی است و نباید یک پدیده غیرعادی اجتماعی تلقی گردد. در هر اجتماعی بزهکاری وجود دارد و جامعه‌ای نیست که در آن بزه وجود نداشته باشد. بزه یک عامل سلامتی عمومی و جزء لاینفک هر اجتماع سالم است و علل استثنائی در نوع جرایم تأثیری ندارد، چون جرایم ناشی از فرهنگ و تمدن هر اجتماع است.

دورکیم معتقد است که جامعه قبل از فرد وجود دارد و اثر خود را در فرد انباشته و او را تربیت کرده و بر او مسلط می‌گردد. روحیه هر فرد مستقیماً مربوط به تشکیلات و وظایف و دستورات و الگوهای اجتماعی بوده و در روابط خصوصی نیز عوامل مذکور تأثیر کلی دارند» (تاج‌زمان، ۱۳۶۴).

دورکیم و به‌طور کلی جامعه‌شناسان بر این عقیده‌اند که پدیده بزه‌کاری و جرم را نمی‌توان با عوامل روانی و جسمانی افراد توجیه کرد زیرا این عوامل نقش چندانی در بزه‌کاری افراد نداشته بلکه عوامل اجتماعی از قبیل شرایط نامناسب خانواده و کمبود محبت، ناسازگاری و المذین، طلاق، بزه‌کاری و المذین، بیکاری، مهاجرت، نابرابری، و سایل ارتباط جمعی، ضعف اعتقادات و باورهای دینی، وضع بد اقتصادی خانواده عوامل سیاسی و جنگ و... است که نقش تعیین‌کننده‌ای در بزه‌کاری و اعمال مجرمانه افراد دارد (نجفی‌توانا، ۱۳۷۷).

دورکیم معتقد است فساد زمانی به وجود می‌آید که تعادل هنجاری در جامعه دچار اختلال شده باشد و جامعه در حال تجربه‌ی وضعیت آنومیک باشد. در واقع، دورکیم بی‌هنجاری را عنصر اصلی پیدایش انحرافات اجتماعی می‌داند. در این نظریه، فساد و رشوه از مشاهده‌ی نوعی بی‌عدالتی، یعنی ثروت زیاد و فقر زیاد در کنار یکدیگر، در اثر برهم خوردن نظم در جامعه به وجود می‌آید (رفیع‌پور، ۱۳۸۸).

چارچوب نظری تحقیق

در این پژوهش برای تبیین ارتباط فساد و احساس عدالت اجتماعی از نظریه راولز، مارکس، وبر، پارتو و دورکیم بهره‌بردیم. راولز معتقد است که توزیع منابع هنگامی عادلانه خواهد بود که به نفع محروم‌ترین افراد باشد. بر اساس فرمول راولز نابرابری تا حدی مجاز است که برای تولید مازاد، توزیع مجدد لازم و ضروری به نظر برسد (باری، ۱۳۸۵). راولز با الهام از اندیشه وضعیت طبیعی در آرای اصحاب روشنگری، وضعیتی به نام وضعیت اولیه را به تصویر در می‌آورد و تأکید می‌کند که همه افراد آزاد و عاقل، در چنین وضعیتی، در شرایط عدم شناختی برابر نسبت به موقعیت‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی خود، دو آغازه عدالت را بر می‌گزینند:

الف: هر شخصی نسبت به طرحی کاملاً کافی از آزادی‌های اساسی برابر که با طرح مشابهی از آزادی‌ها برای هم‌گان همساز باشد حق لغو ناشدنی یکسان دارد.

ب: نابرابری اجتماعی و اقتصادی به دو شرط قابل قبول هستند؛ نخست اینکه نابرابری‌ها باید مختص به مناصب و مقام‌هایی باشند که تحت شرایط برابری منصفانه فرصت‌ها باب آن‌ها به روی همگان گشوده است و دوم اینکه نابرابری‌ها باید بیشترین سود را برای اعضای جامعه داشته باشد (راولز، ۱۳۸۹).

نظریه عدالت جان راولز، معطوف به ساختار جامعه و نهادهای تشکیل‌دهنده آن است. راولز در مرکز ثقل نظریه عدالت خویش، می‌خواهد به این نتیجه برسد که یک جامعه لیبرال وقتی دموکراتیک است که می‌تواند مفهوم عدالت را محقق کرده

و عینیت ببخشد و معتقد است که نابرابری در درآمدها به نابرابری در قدرت می‌رسد و نابرابری در قدرت و تمرکز قدرت در دست یک گروه یا طبقه یا نهاد، مانع آزادی و برابری فرصت‌ها شده و شکاف درآهدی را بیشتر می‌کند (موسوی و محمدی، ۱۳۸۸). لازم به ذکر می‌باشد که توزیع نابرابر فرصت‌ها و امکانات، آموزش‌ها و منابع در جامعه، موجب شکل‌گیری و بروز فساد و هموار شدن مسیرهای فساد در هر سطحی (خرد، میانه و کلان) خواهد شد. اینگونه استنباط می‌شود که وقتی توزیع نابرابر زمینه بروز و ظهور فساد را فراهم کند، ادراک و احساس عدالت اجتماعی در میان اعضای جامعه دستخوش تغییر شود. به عبارتی دیگر، اعضای جامعه زمانی در جامعه فساد را احساس و ادراک می‌کنند (در هر سطحی)، تعبیر خاصی از عدالت اجتماعی و وجود آن در جامعه به عمل می‌آورند.

اهداف

بررسی رابطه ادراک فساد و ادراک عدالت اجتماعی شهروندان شهرستان ساری.

اهداف جزئی

- بررسی رابطه ادراک فساد خرد بر ادراک عدالت اجتماعی شهروندان شهرستان ساری.
- بررسی رابطه ادراک فساد کلان بر ادراک عدالت اجتماعی شهروندان شهرستان ساری.
- بررسی رابطه ادراک فساد سیستمی بر ادراک عدالت اجتماعی شهروندان شهرستان ساری.
- بررسی رابطه ادراک فساد بین‌المللی بر ادراک عدالت اجتماعی شهروندان شهرستان ساری.

فرضیه‌های پژوهش

فرضیه اصلی

بین ادراک فساد و ادراک عدالت اجتماعی شهروندان شهر ساری رابطه وجود دارد.

فرضیه‌های جزئی

- بین ادراک فساد خرد و ادراک عدالت اجتماعی شهروندان شهر ساری رابطه وجود دارد.
- بین ادراک فساد کلان و ادراک عدالت اجتماعی شهروندان شهر ساری رابطه وجود دارد.
- بین ادراک فساد سیستمی و ادراک عدالت اجتماعی شهروندان شهر ساری رابطه وجود دارد.
- بین ادراک فساد بین‌المللی و ادراک عدالت اجتماعی شهروندان شهر ساری رابطه وجود دارد.

روش تحقیق

در این پژوهش که به روش پیمایش و با ابزار پرسش‌نامه انجام شده جهت گردآوری اطلاعات از روش میدانی استفاده شده است. واحد تحلیل فرد، و سطح تحلیل خرد است. با استفاده از روش اسنادی ابعاد مفهومی و نظری مورد بررسی قرار گرفته است.

برای بررسی فساد از پرسش‌نامه استاندارد ارائه شده توسط سازمان شفافیت بین‌الملل استفاده می‌شود. شفافیت بین‌الملل به انگلیسی (Transparency International) یک سازمان غیردولتی است که در سال ۱۹۹۳ تأسیس شد و دفتر اصلی آن در برلین، آلمان قرار دارد. هدف این سازمان که در حدود ۱۰۰ کشور نمایندگی دارد تلاش برای مبارزه با فساد و افزایش آگاهی در مورد آن است. این سازمان به طور سالیانه اقدام به انتشار شاخص ادراک فساد می‌کند. سنجش فساد به استفاده از شاخص‌های نظیر فساد، اختلاس، رشوه‌گیری، خرید و فروش پست‌های دولتی، رشوه‌پذیری دستگاه قضایی، فساد مالی در میان سیاستمداران و مقام‌های دولتی و عدم مقابله کافی یا ناکارایی در پیکار علیه مواد مخدر است.

در مرحله دوم با شناخت کلی و بدست آوردن برخی اطلاعات در زمینه فساد بر عدالت اجتماعی به دنبال مشاهده چنین ادراکی در میان شهروندان شهرستان ساری رفته و سعی شده از نزدیک با ادراک مردم از این متغیرها آشنا شده و به مصاحبه و پرسش و پاسخ با شهروندان شهر ساری پرداخته شود.

تعریف نظری و عملیاتی متغیرها

فساد

فساد یک سوءاستفاده از کالاها و امکانات دولتی و مردمی توسط مامورین دولتی برای بهره‌گیری شخصی است (رفیع-پور: ۱۳۸۸).

تعریف عملیاتی

در این تحقیق فساد به ابعاد فساد فردی خرد، فساد فردی کلان، فساد سیستمی، فساد بین‌المللی دسته‌بندی شده که هر کدام شامل گویه‌هایی است که به کمک آن مورد سنجش قرار می‌گیرد. گویه‌ها برگرفته از پرسش‌نامه استاندارد سنجش فساد سازمان شفافیت بین‌الملل می‌باشد.

فساد فردی خرد

فسادی که توسط کارکنان جز صورت می‌گیرد در فساد فردی به چند نفر مامور دولتی مبالغی پرداخت شود و ضمانتی هم برای اجرای قطعی خواسته رشوه‌دهنده نیست. به فسادی که توسط فرد یا افراد محدود و بخصوصی رخ می‌دهد و حالت برنامه‌ریزی شده‌ای ندارد (Rose Ackerman, ۲۰۱۰).

تعریف عملیاتی

از طریق گویه‌های میزان ارزیابی و تصور مردم از عدم صداقت در معامله، پرداخت‌های زیرمیزی، تبعیض، خویشاوندسالاری، پارتی بازی، فرار مالیاتی، کم‌کاری، تضییع حقوق دیگران و... که توسط کارمندان خرد و میانی سازمان‌ها و ادارات مختلف، کارگران، فروشندگان، کسبه، بازاریان، مشاوران املاک، بنگاه‌ها، واسطه‌ها و خود مردم رخ می‌دهد، سنجیده شد.

فساد فردی کلان

فسادی که توسط مقامات مافوق اداری به صورت بانندی و با ارقام قابل توجه صورت گرفته و بیشتر جنبه فساد سیاسی و یا حاکمیتی دارد. در میان بالاترین سطوح مدیریتی یک کشور و در خصوص پروژه‌های و برنامه‌های عظیم دولتی و حکومتی رخ می‌دهد و شامل مبالغ هنگفتی می‌باشد (دهقان: ۱۳۹۸).

تعریف عملیاتی

از گویه‌های میزان ارزیابی و تصور مردم از میزان اختلاس، رشوه، تبعیض، خویشاوند سالاری، آقازادگی، پارتی بازی، حقوق نجومی، فرار مالیاتی، زمین‌خواری و... که در سطح کلان جامعه و توسط مسئولان و مدیران عالی رتبه رخ می‌دهد، سنجیده شد.

فساد سیستمی

در این نوع فساد دستگاه‌های قانون‌گذار و مبارزه‌کننده با فساد (مانند دستگاه قضا، نیروی انتظامی، دیوان محاسبات، سازمان بازرسی، سازمان حسابرسی و...) دچار فساد می‌شوند. یعنی عواملی که باد با فساد مبارزه کنند و علیه آن قوانینی را وضع و اجرا نمایند نیز، دچار فساد شده‌اند (دهقان، ۱۳۹۸).

تعریف عملیاتی

با گویه‌های ارزیابی میزان تصور مردم از عدالت و احقاق حق در دستگاه قضاء و نیروی انتظامی، جدیت و عزم راسخ برای مبارزه با فساد و مفسد اقتصادی، رسیدن به هدف از طریق اعمال فاسد، رانت اطلاعات، لابی و نفوذ سرمایه‌داران در سیاست‌گذاری‌ها و تصمیم‌گیری‌ها، میزان گردش قدرت براساس اصل شایسته‌سالاری و... سنجیده شد.

فساد بین‌المللی

به فسادی که در خارج از مرزهای جغرافیایی یک کشور ولی در ارتباط با آن کشور و همچنین در تعاملات و مبادلات خارجی روی می‌دهد را فساد بین‌المللی گویند (دهقان: ۱۳۹۸).

تعریف عملیاتی

از طریق گویه‌های میزان ارزیابی و تصور مردم از قاچاق کالا، ترجیح منافع دلان واردات بر منافع تولیدکنندگان داخلی، ترجیح منافع بانندی و شخصی بر منافع ملی در قراردادهای بین‌المللی، خروج غیرقانونی سرمایه‌ها از کشور و ... سنجیده شد.

عدالت اجتماعی ادراک شده

راسینسکی معتقد است که عدالت اجتماعی ادراک شده و جهت‌گیری درک عدالت به زندگی اجتماعی، نشان دهنده دو دیدگاه تناسب و برابری خواهی است. تناسب نشان دهنده تمایل به پاداش دادن به افرادی در جامعه است که در پیشرفت جامعه سهم دارند و دریغ داشتن این پاداش از افرادی است که مساعدتی به پیشرفت جامعه ندارند. برابری خواهی نشان دهنده دسترسی برابر به خدمات اساسی و رفتار یکسان با همه افراد جامعه و توزیع مجدد ثروت است (ابراهیم پور و همکاران، ۱۳۹۴).

تعریف عملیاتی

در این تحقیق عدالت اجتماعی ادراک شده با شاخص انصاف و برابری و با استفاده از پرسش‌نامه استاندارد راسینسکی با مقیاس ۱۲ گویه ای (از کاملاً موافق تا کاملاً مخالف با طیف لیکرت) و در سطح رتبه ای اندازه‌گیری شده است.

جامعه آماری

جامعه آماری این پژوهش شامل افراد بالای ۳۰ سال شهرستان ساری در پاییز سال ۱۳۹۹ است. در پژوهش حاضر جامعه آماری کلیه شهروندان بالای ۳۰ سال که در منطقه شهری شهرستان ساری ساکن هستند می‌باشد. که بر اساس سرشماری عمومی و نفوس سال ۱۳۹۵ تعداد آن ۱۷۷۰۶۳ هزار نفر می‌باشند. علت این که جامعه آماری مورد مطالعه، از شهروندان بالای ۳۰ سال انتخاب شده، به این دلیل بوده که خود سازمان شفافیت بین‌الملل به عنوان مبدا شاخص استاندارد ادراک فساد، مبنا را برای سنجش از سن ۳۰ سال به بالا در نظر می‌گیرد و پیش فرض آن این است که افراد از این سن به بالا دارای شغل و یک حداقلی از مشارکت و فعالیت اقتصادی و اجتماعی و ارتباطی با سازمان‌ها و ارگان‌های اصلی جامعه را دارا می‌باشند تا بتوانند به یک ادراکی از سطح فساد موجود در جامعه برسند.

نمونه و روش نمونه‌گیری

به دلیل نامحدود بودن اندازه جامعه آماری (منظور جامعه‌ای است که حجم زیادی دارد و محقق توانایی مطالعه آن‌ها را در آن حجم وسیع ندارد)، طبق جدول مورگان و فرمول کوکران حداقل تعداد نمونه ۳۸۴ نفر اندازه‌گیری شد. لذا تعداد ۴۰۰ نفر برای نمونه، در نظر گرفته شد. در پژوهش حاضر از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده استفاده شد. لازم به ذکر است تنها محدودیت اعمال شده در این فرایند، سن افراد بود که حداقل ۳۰ سال در نظر گرفته شد.

ابزارهای پژوهش (چگونگی بررسی روایی و پایایی ابزارها)

اعتبار ابزار از نوع وابسته به محتوا با استفاده از نظرات کارشناسان می‌باشد که معمولاً برای بررسی اجزای تشکیل دهنده یک ابزار اندازه‌گیری بکار می‌رود و در واقع با قضاوت و داوری افراد متخصص سئوالات ابزار، معرف ویژگی‌ها و اصولی است که محقق قصد اندازه‌گیری آن را دارد.

برای تعیین پایایی، از روش پیش‌آزمون (pretest) استفاده شد. در این پیش‌آزمون ۴۰ نفر از شهروندان شهرستان ساری به طور تصادفی به سئوالات پاسخ دادند. پایایی با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ صورت گرفته است. نتایج اولیه سنجش پایایی مقیاس‌های تحقیق در جدول شماره (۱) نشان داده شده است:

جدول شماره (۱): مربوط به پایایی (ضریب آلفای کرونباخ)

ردیف	نام متغیر	تعداد گویه‌ها	ضریب آلفا
۱	ادراک فساد خرد	۹	۸۹٪
۲	ادراک فساد کلان	۸	۸۷٪
۳	ادراک فساد سیستمی	۶	۸۴٪
۴	ادراک فساد بین‌المللی	۴	۷۷٪
۵	ادراک فساد (کل)	۲۷	۹۰٪
۶	ادراک عدالت اجتماعی	۱۳	۸۶٪

از آنجا که ضریب آلفای کرونباخ همه مقیاس‌ها بالاتر از ۰/۷ بوده است لذا ابزار سنجش از پایایی قابل قبول برخوردار بوده است. در واقع نتایج این آزمون نشان می‌دهد ابزار طراحی شده برای سنجش متغیرهای تحقیق مناسب است.

روش‌های تجزیه و تحلیل داده‌ها

برای تجزیه و تحلیل اطلاعات در این پژوهش از بسته نرم افزاری آماری برای علوم اجتماعی (SPSS) استفاده می‌گردد که در آن برای بخش آمار توصیفی از جدول فراوانی، درصد، رسم نمودارها و یا محاسبه شاخص‌های گرایش مرکزی و انحرافی به بررسی هر یک از متغیرهای مورد نظر تحقیق می‌پردازیم.

روش تحلیلی و استنباطی، پس از نمره‌گذاری پرسش‌نامه و محاسبه شاخص‌های توصیفی برای پاسخ‌گویی به سئوالات تحقیق و همچنین نتایج به دست آمده از جامعه‌ی تحقیق، از آزمون‌های آماری استفاده می‌شود. نظر به این که محقق رابطه‌ی بین متغیرها را مورد بررسی قرار داده است، آزمون ضریب همبستگی پیرسون بین متغیرهای مستقل و وابسته محاسبه و سپس معنی‌داری این ضرایب همبستگی در جامعه‌ی آماری آزمون می‌گردد.

یافته‌ها

توصیف متغیرهای زمینه‌ای

در این پژوهش از پنج متغیر زمینه‌ای استفاده کرده‌ایم.

۵۶/۵٪ از پاسخگویان، مرد و ۴۳/۵٪ درصد از آنان زن بوده‌اند. به لحاظ وضعیت تاهل ۲۷٪ درصد مجرد و ۷۱٪ درصد متأهل و ۲٪ درصد سایر (مطلقه، متارکه) بوده‌اند. از نظر تحصیلات ۱/۸٪ درصد دیپلم، ۱۶/۸٪ درصد کاردانی، ۴۳٪ درصد کارشناسی،

۲۷/۵ درصد کارشناسی ارشد و ۱ درصد دارای تحصیلات دکترا و بالاتر از آن بوده‌اند، کمترین فراوانی را افراد با مدرک دکتری و بالاتر و بیشترین فراوانی را مدرک کارشناسی تشکیل داده‌اند. ۲۲۰ نفر از پاسخگویان معادل ۵۵ درصد را در این بررسی پاسخگویانی تشکیل داده‌اند که سن آنها بین سی و شش تا چهل و پنج سال بوده و دارای بیشترین فراوانی بوده‌اند. در حالی که ۳۶ نفر معادل ۹ درصد از پاسخگویان دارای سن بیش از پنجاه و شش سال با کمترین فراوانی بوده‌اند. از نظر شغلی بیشترین فراوانی ۱۴۹ نفر از پاسخگویان معادل ۳۷/۲ درصد را پاسخگویانی تشکیل داده‌اند که دارای شغل دولتی بوده‌اند. در حالی که ۲ نفر معادل ۰/۵ درصد از پاسخگویان از کار افتاده بوده‌اند و کمترین فراوانی را داشته‌اند.

توصیف کمی متغیرهای پژوهش

جدول شماره (۲) مقادیر شاخص‌های توصیفی در خصوص متغیرهای اصلی

متغیرها	ابعاد	میانگین	میانه	مد	انحراف معیار	کمینه	بیشینه
متغیر وابسته	عدالت اجتماعی	۲۶.۰۷	۲۱	۲۰	۱۱.۷۶	۱۲	۵۴
	فساد فردی خرد	۳۳.۸۸	۳۹	۳۹	۸.۳۹	۱۵	۴۵
متغیر مستقل	فساد فردی کلان	۳۱.۵۲	۳۴	۳۸	۸.۲۳	۱۵	۴۰
	فساد سیستمی	۵۲.۸۱	۵۶	۵۴	۱۵.۱۶	۱۹	۷۰
	فساد بین المللی	۱۶.۴۷	۱۸	۲۰	۴.۶۹	۵	۲۵
	ادراک فساد	۱۳۴.۶۹	۱۴۹	۱۴۹	۳۲.۳۶	۶۰	۱۷۵
متغیرها	ابعاد	حجم نمونه	آماره آزمون	p-value			
متغیر وابسته	ادراک عدالت اجتماعی	۴۰۰	۰.۱۱۰	۰.۰۶۳			

۰.۱۲۱	۰.۰۹۲	۴۰۰	فساد فردی خرد	متغیر مستقل
۰.۰۹۸	۰.۱۰۶	۴۰۰	فساد فردی کلان	
۰.۱۳۸	۰.۱۳	۴۰۰	فساد سیستمی	
۰.۱۶۷	۰.۲۱۳	۴۰۰	فساد بین المللی	
۰.۱۵۲	۰.۱۶۰	۴۰۰	ادراک فساد	

جدول شماره (۲) مقدار شاخص‌های مرکزی متغیرها (مد، میانه و میانگین) که محل تمرکز داده‌ها را معرفی می‌کند و مقدار انحراف معیار (عددی برای نشان دادن میزان گسترش اعداد) و همچنین کمترین و بیشترین مقدار داده را نشان می‌دهد. ادراک فساد و تمام ابعاد آن، در سطح بالاتر از متوسط و عدالت اجتماعی در سطح بالاتر از متوسط قرار دارد. در بین ابعاد ادراک فساد بالاترین ادراک به بعد فساد سیستمی (۵۲/۸۱) و پایین‌ترین آن به بعد فساد بین‌المللی (۱۶/۴۷) اختصاص دارد.

یافته‌های تبیینی

از پیش‌فرض‌های مهم انجام آزمون ضریب همبستگی پیرسون، تحلیل رگرسیون، توزیع نرمال متغیر وابسته می‌باشد. در فهم نرمال بودن داده‌ها دو ضریب آماری کولموگروف و شاپیرو-ویک کمک می‌کند. از آنجاکه شاپیرو-ویک برای داده‌های کمتر از ۵۰ استفاده می‌شود. بنابراین با توجه به این نکته که حجم نمونه پژوهش حاضر ۴۰۰ نفر می‌باشد از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف استفاده می‌شود.

جدول شماره (۳) : نتایج آزمون کولموگروف-اسمیرنوف یک نمونه ای برای پذیره نرمال بودن

نتایج مربوط به آزمون نرمالیتی متغیرها

سطح معناداری جدول شماره (۳) نشان می‌دهد که متغیرها در سطح معناداری بیشتر ۰/۰۵ از نوع نرمال می‌باشد. بنابراین با توجه به نرمال بودن داده‌ها از آزمون‌های مختص پارامتریک استفاده شده است.

جدول شماره (۴) : ضریب همبستگی بین ابعاد متغیر ادراک فساد با متغیر ادراک عدالت اجتماعی

نوع ارتباط	وجود ارتباط	ادراک عدالت اجتماعی			متغیرها
		همبستگی پیرسون			
		N	Sig	R	
معکوس	دارد	۴۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۶۲۴	ادراک فساد خرد
معکوس	دارد	۴۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۷۶۵	ادراک فساد کلان
معکوس	دارد	۴۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۷۸۲	ادراک فساد سیستمی
معکوس	دارد	۴۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۸۱۷	ادراک فساد بین المللی

معاكوس	دارد	۴۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۸۴۱	ادراك فساد
--------	------	-----	-------	--------	------------

با توجه به جدول شماره (۴) مقدار p -value ($\text{sig} < 0.001$)، آزمون همبستگی پیرسون نشان می‌دهد که بین ابعاد متغیر ادراک فساد با متغیر ادراک عدالت اجتماعی، رابطه معنی‌داری وجود دارد. بررسی رابطه متغیرها گویای این است که بین متغیرها، همبستگی معکوس و منفی وجود دارد و لذا فرضیه صفر رد و فرضیه تحقیق پذیرفته یا تایید می‌شود. بالاترین میزان تاثیر را بعد از ادراک فساد کل به ترتیب ادراک فساد بین‌المللی، ادراک فساد سیستمی، ادراک فساد کلان و ادراک فساد خرد بر ادراک عدالت اجتماعی دارند.

تحليل رگرسيون

جدول رگرسیون چند متغیری روش توام یا اینتر را نشان می‌دهد. مقدار ضریب همبستگی بین متغیرها ۰/۷۱ می‌باشد که نشان می‌دهد بین مجموعه متغیرهای مستقل و متغیر وابسته تحقیق (میزان ادراک عدالت اجتماعی) همبستگی نسبتاً خوبی حکمفرما می‌باشد. اما مقدار ضریب تعیین تعدیل شده که برابر با ۰/۸۲ می‌باشد، نشان می‌دهد که ۸۲ درصد از کل تغییرات میزان ادراک عدالت اجتماعی در بین پاسخگویان وابسته به ۴ متغیر مستقل ذکر شده در این معادله می‌باشد. بعبارت دیگر مجموعه متغیرهای مستقل، نزدیک به هشتاد و دو درصد واریانس متغیر میزان ادراک عدالت اجتماعی را پیش‌بینی یا برآورد می‌کنند.

جدول شماره (۵): نتایج حاصل از تحلیل رگرسیونی عوامل مؤثر بر میزان ادراک عدالت اجتماعی

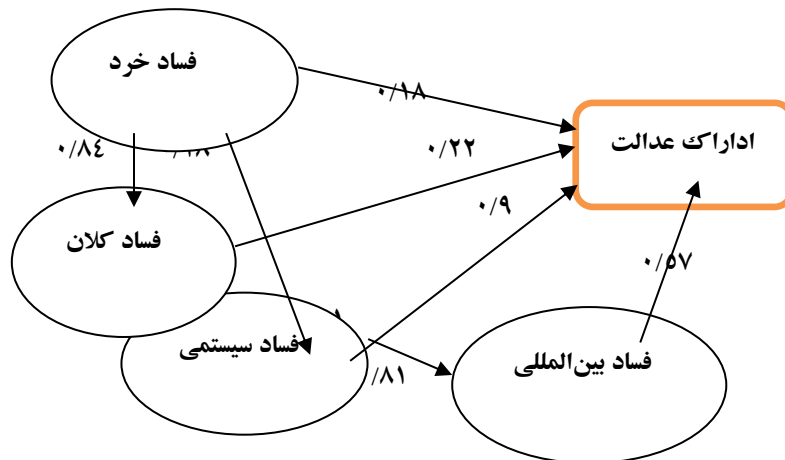
ردیف	نام متغیر	B	SE B	Beta	T	P
۱	Constant = عدد ثابت	۷۰.۴۹	۱.۳۸	-	۵۱.۰۶۸	۰.۰۰۰
۲	X۲ = فساد فردی خرد	-۰.۲۵۴	۰.۰۶	-۰.۱۸۲	-۴.۱۱۵	۰.۰۰۰
۳	X۳ = فساد فردی کلان	-۰.۳۱۴	۰.۰۹	-۰.۲۲۰	-۳.۱۹۴	۰.۰۰۲
۴	X۴ = فساد سیستمی	-۰.۰۷۵	۰.۰۴	-۰.۰۹۷	-۱.۸۰۵	۰.۰۷۲
۵	X۵ = فساد بین‌المللی	-۱.۴۵۱	۰.۰۷	-۰.۵۷۹	-۱۹.۶۴۱	۰.۰۰۰
$R=0.71$ $R^2=0.82$ $A.R=0.82$ $F=337/83$ $P<0.001$						

با توجه به معنی‌داری مقدار آزمون F (۳۳۷/۸۳) در سطح خطای کوچکتر از ۰/۰۱ می‌توان نتیجه گرفت که مدل رگرسیونی تحقیق مرکب از چهار متغیر مستقل (ابعاد ادراک فساد) و متغیر وابسته (میزان ادراک عدالت اجتماعی پاسخگویان) مدل خوبی بوده و مجموعه متغیرهای مستقل قادرند تغییرات میزان متغیر وابسته را تبیین کنند.

براساس نتایج این تحلیل رگرسیون، تاثیر چهار متغیر (فساد بین المللی)، (فساد فردی کلان) و (فساد فردی خرد) بر میزان ادراک عدالت اجتماعی پاسخگویان معنی دار است. اما متغیر فساد سیستمی بخاطر اینکه سطح خطای مقدار t آنها بالاتر از $0/05$ می باشد، نشان دهنده این است که متغیر مذکور بر متغیر میزان ادراک عدالت اجتماعی پاسخگویان تاثیر نداشته اند. متغیرهای میزان فساد بین المللی (با ضریب تاثیر $0/58$)، میزان فساد فردی کلان (با ضریب تاثیر $0/22$) میزان فساد فردی خرد (با ضریب تاثیر $0/18$) به ترتیب از ضرایب تأثیر رگرسیون استاندارد شده و معنادار بر متغیر وابسته میزان ادراک عدالت اجتماعی پاسخگویان برخوردار بوده اند.

بنابراین نتیجه مقدماتی که در این قسمت می توان ارائه داد این است که متغیرهای فساد بین المللی، میزان فساد فردی کلان، میزان فساد فردی خرد سه متغیر تاثیرگذار بر میزان ادراک عدالت اجتماعی پاسخگویان در این پژوهش اند. بطوریکه هر چه میزان ادراک فساد بین المللی، میزان فساد فردی کلان، میزان فساد فردی خرد در بین پاسخگویان بیشتر و بالاتر باشد میزان ادراک عدالت اجتماعی در بین آنان کمتر خواهد شد. در آخر می توان بدین صورت تفسیر نمود که به ازای افزایش یک انحراف استاندارد در متغیرهای میزان فساد بین المللی، میزان فساد فردی کلان و فساد فردی خرد به ترتیب میزان ادراک عدالت اجتماعی در پاسخگویان به میزان $0/57$ انحراف استاندارد، $0/22$ انحراف استاندارد، $0/18$ انحراف استاندارد کاهش خواهد یافت.

تحلیل مسیر عوامل تأثیرگذار بر ادراک عدالت اجتماعی

شکل شماره (۱): تحلیل مسیر متغیرهای مستقل اثرگذار بر ادراک عدالت اجتماعی

مسیرهای تأثیرگذاری متغیرهای مستقل بر ادراک عدالت در نمودار زیر نشان داده شده است. از بین متغیرهای وارد شده در معادلات رگرسیونی، چهار متغیر چه به صورت مستقیم و چه به صورت غیرمستقیم بر ادراک عدالت اجتماعی اثر داشته‌اند. همانگونه که در تحلیل‌های چندمتغیره ملاحظه شد چهار متغیر (فساد خرد، فساد کلان، فساد سیستمی و فساد بین-المللی) اثر مستقیم داشتند، علاوه بر این سه متغیر (فساد خرد، فساد کلان، فساد سیستمی) به صورت غیرمستقیم نیز بر ادراک عدالت اجتماعی اثرگذار می‌باشند.

جدول شماره (۶): میزان تأثیر مستقیم، غیر مستقیم و کل متغیرهای مستقیم و غیرمستقیم بر متغیر وابسته ادراک عدالت اجتماعی

متغیرها	انواع تأثیر	
	مستقیم	غیر مستقیم
فساد خرد	.۱۸	۰.۷۴
فساد کلان	.۲۲	۰.۵۲
سیستمی	.۰۹	۰.۴۶
بین المللی	۰.۵۷	-
کل	۰.۹۲	۰.۷۴

آن چه از مجموع روابط و مدل‌های ارایه شده بر می‌آید آن است که متغیرهای تأثیرگذار بر ادراک عدالت اجتماعی متفاوت و متعدد هستند که تعدادی از آنها در این مطالعه مورد نظر قرار گرفتند. در بررسی انجام گرفته، متغیرهای مستقل شامل فساد خرد، فساد کلان، فساد سیستمی و فساد بین المللی وارد معادلات مربوطه شدند، فساد خرد متغیر بسیار مهمی در کاهش ادراک عدالت اجتماعی بود و نتایج تحلیل‌ها هم نشان داد که از بین کل متغیرهای پیش‌بین ادراک عدالت اجتماعی، بیشترین سهم و اثرگذاری را فساد خرد دارد و این اثر با وجود کنترل همه متغیرهای دیگر می‌باشد. یافته‌ها نشان می‌دهد که فرضیه‌های اصلی تحقیق تأیید می‌گردد. در تفسیر آن نیز می‌توان گفت که به ازای یک واحد (انحراف استاندارد) تغییر در متغیر فساد خرد، می‌توان انتظار داشت میزان ادراک عدالت اجتماعی در بین کارکنان ۰/۹۲ واحد تغییر (کاهش) خواهد یافت. بعد از متغیر فساد خرد، متغیر فساد کلان بیشترین سهم و اثرگذاری را در ادراک داشته-

است. در تفسیر آن نیز می‌توان گفت که به ازای یک واحد (انحراف استاندارد) تغییر در متغیر فساد کلان، می‌توان انتظار داشت میزان ادراک عدالت اجتماعی در بین کارکنان ۰/۷۴ واحد تغییر (کاهش) یابد. سومین متغیر تاثیرگذار بر میزان ادراک عدالت اجتماعی متغیر فساد بین‌المللی بوده است. در تفسیر آن نیز می‌توان گفت که به ازای یک واحد (انحراف استاندارد) تغییر در متغیر فساد بین‌المللی، می‌توان انتظار داشت میزان ادراک عدالت اجتماعی در بین کارکنان ۰/۵۷ واحد تغییر (کاهش) خواهد یافت و آخرین متغیر تاثیرگذار بر ادراک عدالت اجتماعی متغیر فساد سیستمی می‌باشد که می‌توان اینگونه تفسیر نمود: به ازای یک واحد (انحراف استاندارد) تغییر در متغیر فساد سیستمی، می‌توان انتظار داشت میزان ادراک عدالت اجتماعی در بین کارکنان ۰/۵۵ واحد تغییر (کاهش) یابد.

بحث و نتیجه‌گیری

بحث

یافته‌های تحقیق نشان داد که میزان ادراک فساد در سطح شهرستان ساری در حد بالایی است و بر عدالت اجتماعی تاثیر معنادار منفی و معکوس می‌گذارد. و در بین ابعاد ادراک فساد مخرب‌ترین ارتباط و تاثیر بر اساس ضریب همبستگی پیرسون و رگرسیون بر عدالت اجتماعی مربوط به بعد فساد سیستمی ادراک فساد می‌باشد. این یافته نتیجه پژوهش اسمیت (۲۰۲۰)، تاد و روف (۲۰۱۳)، هیون و همکاران (۲۰۱۷)، سانگ و چنگ (۲۰۱۲)، دهقان و همکاران (۱۳۹۸)، مشایخ (۱۳۹۷)، حکیمی (۱۳۹۶) را تایید می‌کند.

پاسخ‌دهندگان فساد سیستمی را یکی از مهم‌ترین مسائل و مشکلات جامعه به شمار آورده‌اند. فساد خود یکی از نمودهای نبود عدالت اجتماعی است. در واقع باور شهروندان به وجود فساد به معنای آن است که آنان معتقدند ساختارهای موجود فاقد شایسته‌سالاری بوده و در ضمن از توزیع عادلانه اقتصادی نیز بی‌بهره‌اند. ادراک شهروندان از فساد حاصل تجربه عینی و روزمره‌شان از زندگی اجتماعی است.

پیشنهادات

از نتایج این پژوهش می‌توان برای سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی برای حل مسائل اجتماعی استفاده نمود و به کمک این پژوهش می‌توان عواملی که باعث افزایش ادراک فساد در جامعه می‌شود را شناسایی و با کنترل این عوامل ادراک فساد در جامعه را کاهش داد.

ایجاد و تحقق عدالت و جلوگیری از رانت در دستگاه‌های دولتی.

ایجاد تحولی ساختاری برای سازمان‌های مقابله‌کننده با فساد به‌ویژه فساد سیستمی.

همچنین به کمک این پژوهش می‌توان عواملی که بر ادراک عدالت اجتماعی در جامعه موثر است را شناسایی و در سیاست‌گذاری‌های کلان از آن سود جست و برنامه‌ریزی شود تا عدالت در جامعه به حد قابل قبولی برسد.

پیشنهادها برای پژوهش در آینده

انجام پژوهش در سایر جامعه‌های آماری. انجام پژوهش در زمینه فساد با سایر متغیرها و انجام پژوهش در زمینه عدالت اجتماعی با سایر متغیرها.

با توجه به اینکه اعلام این شاخص‌ها و رتبه‌بندی بین‌المللی بر این اساس، در جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی و نگرش جهانی به کشور و توسعه صنعت توریسم خارجی نقش مهمی دارد، شایسته است با انجام مطالعه‌ای عمیق، شاخص‌های سنجش فساد را در سطح خرد و کلان برای کشور بومی کنیم.

- ابراهیم پور، داوود؛ جوان پور، عزیز و حسینی اصل، وحیده (۱۳۹۴)، رابطه عدالت اجتماعی ادراک شده با میزان مشارکت شهروندان در توسعه یافتگی شهر تبریز، مطالعات جامعه‌شناختی شهری، سال پنجم، شماره ۱۶.
- باری، نورمن (۱۳۸۵)، رفاه اجتماعی، ترجمه سید اکبر میرحسینی و سید مرتضی نوربخش، تهران، انتشارات سمت.
- تاج‌زمان، دانش (۱۳۶۴) مجرم کیست و جرم‌شناسی چیست؟، موسسه کیهان.
- توسلی، غلامعباس (۱۳۸۰)، نظریه‌های جامعه‌شناسی، تهران، سمت.
- توکلی، احمد (۱۳۹۵)، پوزیسونی به نام فساد، ماهنامه‌ی فرهنگ و اندیشه، مجله مهرنامه، سال هفتم، شماره ۵۰.
- حکیمی، هادی (۱۳۹۶)، بررسی رابطه میان عدالت اجتماعی ادراک شده و مشارکت شهروندی در بین جوانان (مورد مطالعه شهر ارومیه)، پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری، سال پنجم، شماره ۲.
- دهقان، محسن، رحمانی فیروزجاه، علی، عباسی، سفجیر، علی اصغر (۱۳۹۸)، رابطه ادراک فساد و اعتدال اجتماعی (مطالعه موردی شهروندان شهر استان آمل، ساری، چالوس)، مسائل اجتماعی ایران، سال دهم، زمستان ۹۸، ص ۱۳۱.
- راولز، جان (۱۳۸۹)، نظریه عدالت، ترجمه: محمدکنال سروریان، مرتضی بحرانی، تهران، انتشارات مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- رفیع‌پور، فرامرز (۱۳۸۸)، سرطان اجتماعی فساد، تهران، شرکت سهامی انتشار، چاپ ۲.
- ستوده، هدایت‌اله (۱۳۸۲)، آسیب‌شناسی اجتماعی، انتشارات آوای نور، تهران.
- شیخاوندی، داور (۱۳۸۶)، جامعه‌شناسی انحرافات و مسائل جامعه‌ی ایران، شرکت نشر قطره، چاپ ۲.
- گلستانی، صادق (۱۳۸۵)، جایگاه عدالت اجتماعی در اسلام، مریبان، سال ششم، شماره ۲۱.
- مشایخی، سارا (۱۳۹۷)، بررسی و سنجش پنداشت از وجود عدالت اجتماعی و عوامل اجتماعی موثر بر آن (مطالعه در بین شهروندان بهبهانی)، پایان‌نامه مقطع کارشناسی ارشد، استاد راهنما: رضا صفری شالی، دانشگاه خوارزمی.
- موسوی، میرطاهر؛ محمدی، محمد علی (۱۳۸۸)، مفاهیم و نظریه‌های رفاه اجتماعی، تهران: نشر دانژه.
- نجفی توانا، علی (۱۳۷۷)، جرم‌شناسی، نشر خیام، چاپ ۱.
- وارثی، حمیدرضا؛ زندگی‌آباد، علمی و یغفوری، حسین (۱۳۸۷)، بررسی تطبیقی توزیع خدمات عمومی شهر از منظر عدالت اجتماعی موردی زاهدان، مجله جغرافیا و توسعه، شماره یازدهم.
- هزار جریبی، جعفر، (۱۳۹۰)، بررسی اساس عدالت اجتماعی و عوامل موثر بر آن (مطالعه موردی شهر تهران)، جامعه‌شناسی کاربردی، مقاله ۳، دوره ۲۲، شماره ۳.
- Chen, Y., M. Yaar and R. M. Rejesus (۲۰۰۸) "Factors Influencing the Incidence of Bribery Payouts by Firms: A Cross-Country Analysis", *Journal of Business Ethics*, ۷۷ (۲): ۲۳۱-۲۴۴.
- Hivon, J., Hivon, J., Titah, R., & Titah, R. (۲۰۱۷). Conceptualizing citizen participation in open data use at the city level. *Transforming Government: People, Process and Policy*, ۱۱(۱), ۹۹-۱۱۸.
- Ryvkin, D. and D. Serra (۲۰۱۲) "How Corruptible Are You? Bribery under Uncertainty", *Journal of Economic Behavior & Organization*, ۸۱ (۲): ۴۶۶-۴۷۷

- Smith, M. L. (۲۰۲۰) "Perceived Corruption, Distributive Justice, and the Legitimacy of the System of Social Stratification in the Czech Republic", *Communist and Post-Communist Studies*, ۴۳ (۴): ۴۳۹.
- Song, X. and W. Cheng (۲۰۱۲) "Perception of Corruption in ۳۶ Major Chinese Cities: Based on Survey of ۱,۶۴۲ Experts", *Social Indicators Research*, ۱۰۹ (۲): ۲۱۱-۲۲۱.
- Rose-Ackerman, S. (۲۰۱۰), *International Handbook on the Economics of Corruption*, Cheltenham UK & Nothampton, MA USA: Edward Elgar.
- Todd, N. R., & Rufa, A. K. (۲۰۱۳). Social justice and religious participation: A qualitative investigation of Christian perspectives. *American Journal of Community Psychology*, ۵۱(۳-۴), ۳۱۵.
- Transparency International (۲۰۱۳) "Global Corruption Barometr ۲۰۱۳ (the global coalitation against corruption)" from <http://www.transparency.org/news/pressrelease/>.